

Socialdepartementet
Registrator

Remissvar departementspromemorian Rätten att få åldras tillsammans (Ds 2011:33)

Äldreforskningens hus/Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum har från Socialdepartementet erhållit departementspromemorian Rätten att få åldras tillsammans på remiss, med svar senast den 19 december.

Bakgrund

I promemorian lämnas förslag till ändring i socialtjänstlagen när det gäller makars och sammanboendes rätt att få bo tillsammans i särskilt boende. Registrerade partners likställs med makar. Promemorian tar avstamp i begreppet *skälig levnadsnivå* i socialtjänstlagen. Enligt förslaget ska det anses ingå i en skälig levnadsnivå att kunna fortsätta sammanbo med sin make eller sambo även när man beviljats boende i en särskild boendeform för äldre personer. Detta ska gälla oavsett om personerna har olika omsorgsbehov. Ändringen i socialtjänstlagen föreslås träda i kraft den 1 juli 2012.

Centralt är också den *värdegrund för äldre* som infördes i socialtjänstlagen den 1 januari 2011. Enligt värdegrunden ska socialtjänstens omsorg om äldre inriktas på att äldre människor får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande.

Utredningen går igenom hyreslagstiftningen för att bena ut om upplåtelse av bostad i särskilt boende utgör ett hyresavtal eller ej. Regeringsrätten har ansett att en upplåtelse av bostad i särskilt boende inte alltid är ett hyresavtal i hyreslagens mening. Av betydelse är bl.a. om upplåtelsen ingår som ett underordnat moment i vården eller ej. Vidare diskuteras företeelsen att den äldre hyr i andra hand av kommunen. Make/maka/sambo kan då betraktas som inneboende och bruka lägenheten utan att ha självständig rätt att använda den. Besittningsskyddet kan även begränsas.

Äktenskapsbalken är också av betydelse i sammanhanget. Makar ska leva på samma villkor och ha lika levnadsstandard. Men någon omvårdnadsplikt finns inte inskriven i äktenskapsbalken och varje make bör själv kunna avgöra i vilken omfattning han/hon vill hjälpa till med personliga omvårdnadssysslor.

Socialstyrelsens handbok om handläggning och dokumentation rekommenderar att man fattar två beslut när det gäller särskild boendeform för äldre: Ett beslut som

avser det särskilda boendet och ett beslut som avser övrigt bistånd i det särskilda boendet.

När det gäller makar och sambor som *båda* är i behov av särskilt boende finns det redan i socialtjänstförordningen att med skälig levnadsnivå ska förstås att båda bereds plats i samma boende (om de begär det).

Några viktiga rättsfall tas upp: En dom i regeringsrätten där man kommer fram till att en helhetsbedömning där både det fysiska omvårdnadsbehovet och sociala och psykologiska faktorer som ensamhet, otrygghet och social isolering måste göras, för att säkerställa skälig levnadsnivå när det gäller beviljande av särskilt boende. Regeringsrätten har prövat ett överklagande från makar som ansökt att bo tillsammans på boende med service och omvårdnad. Enligt domen har åldriga makars reaktion inför att behöva skiljas åt den sista tiden i livet leda till ett ökat hjälpbehov hos båda två. Men krav på att makar *alltid* ska få plats tillsammans kan inte grundas på nu gällande bestämmelser.

Hälften av alla kommuner där frågan blivit aktuell erbjuder redan idag parboende. Det handlar dock inte om många par per kommun, där frågan om parboende i äldreboende varit aktuellt.

Mot bakgrunden av ovan nämnda genomgång föreslår utredningen att: ”för den som beviljats boende i särskild boendeform för äldre ska det anses ingå i en skälig levnadsnivå att kunna fortsätta sammanbo med sin make eller sambo oavsett om den personen har behov att bo i ett sådant boende.”

Samlad bedömning

Äldrecentrum anser att förslaget är väl motiverat utifrån den nationella värdegrunden som betonar att äldre män och kvinnor ska kunna leva sina liv utifrån sin identitet och personlighet och att vardagen så länge som möjligt ska vara begriplig, hanterbar och meningsfull. Individens rättighet att själv forma sin tillvaro, även i den del av livet då man är i behov av vård och omsorgsboende är central. Förslaget är väl underbyggt av de lagar, domar och principer som redovisas. Det verkar inte stå i strid med några andra rättsregler och kan därför rimligtvis genomföras och träda i kraft den 1 juli 2012.

Frågeställningar som behöver beaktas

Utredningen återkommer flera gånger till att äldre par som delat ett långt liv inte ska behöva flytta isär bara för att deras omsorgsbehov skiljer sig åt. Frågan är hur lång tid man bör ha bött ihop för att det ska räknas som långt. Det står i utredningen att socialnämnden har att ta ställning till om förhållandet är tillräckligt varaktigt för att önskemålet ska beviljas. Det finns dock ingen sådan uttalad tidsgräns för vad som är kan anses vara tillräckligt varaktigt.

Vad händer när den make som har omsorgsbehovet dör, får den andra bo kvar då? I utredningen står det att när den som har beviljats boende i ett äldreboende avlider kan det även bli aktuellt för den andra maken eller sambon att återvända till vanligt boende och att det kan vara en fördel att behålla detta. Det kan dock vara problematiskt att flytta fram och tillbaka för en äldre person, menar vi. Det kan också vara dyrt att behålla dubbla boenden under partnerens vård och omsorgstid som ingen vet hur lång den blir. Utredningen föreslår i alla fall att om personens eget omsorgsbehov föranleder att han/hon behöver bo kvar så kan man få bo kvar i samma bostad eller på samma enhet.

Hur gammal måste maka/make/sambo vara för att få flytta med till äldreboende? Går gränsen vid 65 år? Det kan ju finnas människor som drabbas av stroke t.ex. strax efter pensioneringen och då behöver särskilt boende, men har en maka/make/sambo som är under 65. Denna fråga diskuteras inte i utredningen, man skriver bara att det handlar om "äldre makar".

Det kan bli en del gränsdragningsproblem för insatser som inte är personlig omsorg, t.ex. städning och tvätt om maka/make/sambo som bor där kan klara en del, men inte allt själv. Vad gäller för mat som serveras, får maka/make/sambo också äta av den eller behöver man ha särskilda matinköp och matlagning, alt. matlådor?

Finns det risk för att maka/sambo tas i anspråk som anhörigvårdare i en utsträckning som inte är förenligt med dennes välbefinnande och rätten till ett värdigt liv? Utredningen nämner visserligen att det inte finns någon omvårdnadsplikt inskriven i äktenskapsbalken. Men det kan vara värt att betona att även den maka/make/sambo som flyttat med till särskilt boende inte heller har någon speciell omvårdnadsplikt.

Möjligen kan det bli prioriteringsproblem i kommuner som har ont om platser på särskilt boende. Man skriver i förslaget att "det kan vara så att makarna eller samborna önskar att kunna dela bostad eller att ha skilda rum i så nära anslutning till varandra som möjligt." Vem ska man då prioritera om man har ont om rum, maka/make/sambo eller en annan behövande person?

Stockholm 2011-12-15

Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum

Anita Karp
Utredare

Sven Erik Wånell
Direktör